

เรื่อง ตามรอยพระร่วงที่กำแพงเพชร

รายละเอียด

ความสนใจต่อพื้นที่แห่งนี้ยิ่งชัดเจนขึ้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เสด็จประพาสเมืองโบราณในแถบสุโขทัยและกำแพงเพชร และทรงบันทึกเรื่องราวไว้ในพระราชนิพนธ์ “เที่ยวเมืองพระร่วง” ซึ่งกลายเป็นเอกสารสำคัญที่ช่วยให้คนรุ่นหลังมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างเมืองสุโขทัย ศรีสัชนาลัย นครชุม กำแพงเพชร และบางพานได้ชัดเจนยิ่งขึ้น หลักฐานสำคัญชิ้นหนึ่งคือ “จารึกนครชุม” ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพญาลิไท ราว พ.ศ. 1900 โดยกล่าวถึงการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากลังกามาประดิษฐานที่นครชุม รวมถึงการประดิษฐานรอยพระพุทธรูปในเมืองต่าง ๆ ข้อความในจารึกสะท้อนให้เห็นว่า เมืองนครชุมและกำแพงเพชรมีความสำคัญต่ออำนาจของรัฐสุโขทัย ทั้งในด้านศาสนา การเมือง และการควบคุมเส้นทางลุ่มน้ำปิงเมืองนครชุมในปัจจุบันตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ในเขตเทศบาลตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร และยังคงเป็นพื้นที่ที่พบร่องรอยเมืองโบราณสำคัญหลายแห่ง ขณะที่หลักศิลาจารึกนครชุมปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร

หนึ่งในลักษณะโดดเด่นที่สุดของเมืองกำแพงเพชร คือกำแพงเมืองและป้อมปราการที่ก่อสร้างด้วยศิลาแลงขนาดใหญ่ แตกต่างจากเมืองโบราณหลายแห่งที่นิยมใช้คันดินเป็นหลัก เมื่อรัชกาลที่ 6 เสด็จสำรวจพื้นที่ พระองค์ทรงบันทึกว่า เมืองกำแพงเพชรเป็นเมืองที่มีความแข็งแรงมั่นคงอย่างยิ่งในกลุ่มเมืองพระร่วง นักโบราณคดีในปัจจุบันเห็นว่า กำแพงเพชรน่าจะมีบทบาทเป็นเมืองยุทธศาสตร์สำคัญของรัฐสุโขทัย ทั้งด้านการป้องกันเมือง การควบคุมเส้นทางลุ่มน้ำปิง และการเชื่อมโยงเส้นทางการค้าระหว่างพื้นที่ภายในกับดินแดนภายนอก ชื่อเดิมของเมืองอย่าง “ซากังราว” จึงอาจสะท้อนบทบาทของพื้นที่ในฐานะศูนย์กลางทางทหารและการคมนาคมในอดีต

ปัจจุบัน แนวกำแพงศิลาแลง ป้อมเมือง และโบราณสถานสำคัญ เช่น วัดพระแก้ว วัดพระธาตุ และวัดโบราณอีกหลายแห่ง ยังคงปรากฏอยู่ในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ตัวเมืองกำแพงเพชรและแม่น้ำปิง และได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกในกลุ่มเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร นอกกำแพงเมืองเก่าในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ยังปรากฏ “บ่อสามแสน” แหล่งน้ำโบราณขนาดใหญ่ที่ขุดลงไปในชั้นศิลาแลง นักวิชาการจำนวนหนึ่งเชื่อว่า บ่อนี้อาจเกี่ยวข้องกับระบบจัดการน้ำของเมืองโบราณ ทั้งในด้านการอุปโภคบริโภคและการชลประทานเพื่อพื้นที่เกษตรกรรมรอบเมือง ความสำคัญของระบบน้ำในพื้นที่กำแพงเพชรยังปรากฏผ่าน “ท่อน้ำพระยาร่วง” หรือ “ท่อพระร่วง” ซึ่งถูกกล่าวถึงในจารึกฐานพระอิศวร พ.ศ. 2053 โดยมีข้อความเกี่ยวกับการขุดลอกทางน้ำเพื่อ “เอาน้ำไปเลี้ยงนา” ในพื้นที่บางพาน

จากข้อมูลของกรมศิลปากรและการศึกษาทางโบราณคดี แนวท่อน้ำพระยาร่วงในเขตกำแพงเพชรเชื่อว่าเริ่มต้นจากพื้นที่แหล่งน้ำบริเวณนครชุมและบ่อสามแสน ก่อนทอดแนวลำน้ำที่ราบด้านตะวันออกของเมืองกำแพงเพชรไปยังพื้นที่บางพาน ซึ่งน่าจะเป็นเขตเกษตรกรรมสำคัญในอดีต คำว่า “ท่อ” ในสมัยนั้นไม่ได้หมายถึงท่อแบบสมัยใหม่ แต่หมายถึงคลองขุด ร่องน้ำ หรือแนวคันน้ำที่ใช้กระจายน้ำเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูก หลายส่วนของ

แนวคลองเดิมในปัจจุบันถูกถนน ชุมชน และพื้นที่เกษตรสมัยใหม่ทับซ้อน แต่ยังคงพบร่องรอยของแนวทางน้ำโบราณในบางพื้นที่รอบอำเภอเมืองกำแพงเพชร โดยเฉพาะในแนวพื้นที่เกษตรด้านตะวันออกของแม่น้ำปิง นอกจากระบบน้ำแล้ว อีกหนึ่งร่องรอยสำคัญที่มักถูกกล่าวถึงในพื้นที่สุโขทัยและกำแพงเพชร คือ “ถนนพระร่วง” ซึ่งนักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีจำนวนหนึ่งเชื่อว่า ไม่ได้เป็นถนนเพียงเส้นเดียว แต่เป็นเครือข่ายเส้นทางโบราณที่ใช้เชื่อมต่อเมืองสำคัญของรัฐสุโขทัยเข้าด้วยกันสำหรับพื้นที่กำแพงเพชร แนวเส้นทางที่ถูกกล่าวถึงมักเชื่อมเมืองนครชุม เมืองกำแพงเพชร และเมืองบางพาน โดยเฉพาะบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ซึ่งเคยเป็นพื้นที่ชุมชนและเกษตรกรรมสำคัญในสมัยสุโขทัย

ลักษณะของแนวถนนพระร่วงที่ยังพบได้ในบางพื้นที่ คือเป็นแนวคันดินยกสูง วางตัวตรงยาวผิดธรรมชาติ และบางช่วงขนานไปกับคลองหรือร่องน้ำโบราณ เส้นทางเหล่านี้มักเชื่อมต่อเมือง วัด และพื้นที่เกษตรเข้าหากัน จึงมีข้อสันนิษฐานว่า ถนนพระร่วงอาจมีบทบาททั้งด้านการค้า การเดินทาง การติดต่อระหว่างเมือง และการควบคุมพื้นที่เกษตรกรรมของรัฐสุโขทัย นักวิชาการบางส่วนยังตั้งข้อสังเกตว่า แนวถนนพระร่วงหลายช่วงมักสัมพันธ์กับระบบน้ำ เช่น คลองโบราณ คูเมือง และแนวท่อปูละยาววัง สะท้อนให้เห็นว่าผู้คนในสมัยนั้นอาจมีการวางแผนผังเมืองและโครงสร้างพื้นฐานให้เส้นทางบกและทางน้ำทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ แม้ปัจจุบันหลายช่วงของแนวถนนพระร่วงจะถูกปรับเป็นถนนสมัยใหม่หรือกลายเป็นพื้นที่เกษตรกรรมไปแล้ว แต่ในบางพื้นที่ของอำเภอเมืองกำแพงเพชร ชาวบ้านยังคงเรียกแนวคันดินเก่าว่า “ถนนพระร่วง” และยังสามารถสังเกตร่องรอยเส้นทางโบราณได้จากภูมิประเทศจริงและภาพถ่ายทางอากาศ

อีกหนึ่งสถานที่สำคัญที่ปรากฏในจารึกนครชุม คือ “เมืองบางพาน” ซึ่งปัจจุบันเชื่อว่าอยู่บริเวณบ้านพานและพื้นที่ใกล้เคียงในอำเภอเมืองกำแพงเพชร ข้อมูลจากกรมศิลปากรและบทความศึกษาทางประวัติศาสตร์ระบุว่า เมืองบางพานน่าจะเป็นเมืองโบราณสำคัญในเครือข่ายสุโขทัย โดยมีคูน้ำคันดินล้อมรอบหลายชั้น และอาจมีบทบาททั้งด้านเกษตรกรรม การคมนาคม และการเชื่อมโยงเส้นทางเข้าสู่เมืองสุโขทัย

นักวิชาการบางส่วนเสนอว่า การที่เมืองบางพานถูกกล่าวถึงร่วมกับการประดิษฐานรอยพระพุทธรูปในจารึกนครชุม อาจสะท้อนว่า เมืองแห่งนี้มีความสำคัญทั้งในเชิงศาสนาและการเมือง ไม่ได้เป็นเพียงชุมชนเกษตรธรรมดา เมื่อรัชกาลที่ 6 เสด็จสำรวจพื้นที่ พระองค์ทรงพยายามเปรียบเทียบข้อมูลจากจารึกกับภูมิประเทศจริง จนทรงสันนิษฐานว่า บริเวณบ้านวังพาน ตำบลเขาคีรีส อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชรในปัจจุบัน อาจเกี่ยวข้องกับเมืองบางพานในอดีต แม้ปัจจุบันหลายพื้นที่จะกลายเป็นชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรมไปแล้ว แต่ยังคงพบร่องรอยคูน้ำคันดินโบราณ รวมถึงพื้นที่ใกล้ “เขานางทอง” ซึ่งยังถูกใช้เป็นจุดอ้างอิงสำคัญในการศึกษาตำแหน่งเมืองบางพานมาจนถึงปัจจุบัน

เรื่องราวของ “พระร่วง” ในกำแพงเพชรจึงไม่ได้เป็นเพียงตำนานหรือเรื่องเล่าพื้นบ้านเท่านั้น แต่เชื่อมโยงอยู่กับหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายประเภท ทั้งจารึก โบราณสถาน ระบบน้ำ ถนนโบราณ และพระราชนิพนธ์

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

จากการสำรวจจริง หลักฐานเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า กำแพงเพชรไม่ได้เป็นเพียงเมืองบริวารธรรมดา แต่เป็นหนึ่งในศูนย์กลางสำคัญของรัฐสุโขทัย ทั้งในด้านการป้องกันเมือง การคมนาคม การจัดการทรัพยากร และการเชื่อมโยงเครือข่ายเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำปิง แม้หลายประเด็นยังคงอยู่ระหว่างการศึกษาทงโบราณคดีและการตีความทางวิชาการ แต่ร่องรอยที่ยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ทั้งแนวกำแพงศิลาแลง คูเมือง ถนนโบราณ ร่องน้ำ และชื่อบ้านนามเมือง ล้วนเป็นหลักฐานสำคัญที่ทำให้ประวัติศาสตร์ของ “พระร่วง” และกำแพงเพชรยังคงมีชีวิตอยู่จนถึงทุกวันนี้ แล้วยังมีร่องรอยอะไรอีกบ้าง ที่คนยุคปัจจุบันเดินผ่านทุกวันโดยไม่รู้ตัว?

คำสำคัญ : ตามรอยพระร่วง ท่อปู้พระยาร่วง ถนนพระร่วง เมืองบางพาน กำแพงเพชร

ที่มา : สำนักข่าวกาขาว

รวบรวมและจัดทำข้อมูล : กาญจนา จันทร์สิงห์

วันที่ : 2026-07-15

https://arit.kpru.ac.th/ap2/local/?nu=pages&page_id=2424&code_db=610001&code_type=01